

بررسی و ارزیابی عملکرد دهیاران در فرایند مدیریت و توسعه روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان بیرجند)

محمود فال‌سلیمان^۱ - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران
حجت‌ا... صادقی - محقق و مدرس گروه جغرافیا، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران
محمود مرادی - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام‌نور بیرجند، بیرجند، ایران
غلامرضا کاووسی - پژوهشگر جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۶/۲۱ صص ۷۳-۹۵ تاریخ تصویب: ۱۳۹۱/۷/۱۷

چکیده

یکی از ابتکارات قانون شوراها تعریف یک مقام اجرایی به نام دهیار در هر روستا است که وظیفه اجرای مصوبات شورای اسلامی روستا را برعهده دارد. عملکرد دهیاری‌ها در قالب سه دسته شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی - کالبدی گنجانده می‌شود. هدف از انجام این پژوهش، ارزیابی شاخص‌های مؤثر بر عملکرد دهیاری‌ها در فرایند توسعه روستاهای بخش مرکزی بیرجند است. نوشتار حاضر، حاصل یک پژوهش میدانی است که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی تعداد ۳۰ روستا و ۳۰ دهیاری به عنوان جامعه نمونه انتخاب شدند و با استفاده از فرمول کوکران، ۳۰۵ خانوار به عنوان حجم جامعه نمونه مشخص شد که به نسبت جمعیت و بعد خانوار در هر روستا پرسشنامه‌ها توزیع شدند. سپس، تجزیه و تحلیل اطلاعات از طریق آزمون‌های t ، ویلکاکسون، رگرسیون با استفاده از نرم افزار SPSS انجام شد. از دیدگاه دهیاران، بعد از تشکیل دهیاری‌ها تغییرات چشمگیری در بهبود وضعیت هر یک از گویه‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی - کالبدی مرتبط با توسعه روستا به وجود آمده است؛ به گونه‌ای که ۹۲/۵٪ از دهیاران، فرایند توسعه روستا را بعد از تشکیل دهیاری‌ها متوسط و یا زیاد ارزیابی کرده‌اند. خانوارهای روستایی، گویه‌های حفظ سلامت و بهداشت محیط، همکاری با بخشداری و همکاری با شورا، مدیریت هزینه دهیاران و پیگیری تهیه و اجرای طرح هادی روستا را بهترین عملکرد دهیاران دانسته‌اند. همچنین، به نظر این خانوارها، گویه‌های امدادسانی در مواقع بحرانی، روش‌های بودجه‌نویسی و بودجه‌ریزی، نگهداری از تأسیسات، اموال و دارایی‌های روستا ضعیف‌ترین عملکرد را داشته‌اند.

کلیدواژه‌ها: ارزیابی، عملکرد، مدیریت دهیاران، توسعه روستایی.

۱. مقدمه

۱.۱. طرح مسئله

اساساً حوزه‌های روستایی به عنوان قاعده نظام سکونت و فعالیت ملی، نقشی اساسی در توسعه ملی دارند؛ زیرا توسعه پایدار سرزمین وابسته به پایداری فضاها و روستایی در ابعاد مختلف است که می‌تواند نقش مؤثری در توسعه منطقه‌ای و ملی داشته باشد (رضوانی، ۱۳۸۳: ۲-۱). بر این اساس و نیز بر طبق اقداماتی که می‌توانند در توسعه هماهنگ و موزون فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی و خدماتی از طریق توزیع مناسب جمعیت و استقرار بهینه خدمات در روستا و در نهایت توسعه روستا و منطقه موثر باشند، نیاز به حضور مدیریت محلی احساس می‌شود. وجود مدیریت محلی برای برقراری امور و سازمان‌دهی برنامه‌ای با چارچوب مشخص که به بررسی و شناسایی مشکلات روستا و اتخاذ بهترین راه حل ممکن برای رفع آنها بپردازد، ضروری به نظر می‌رسد. اهداف اساسی مدیریت روستایی و توسعه روستایی با یکدیگر همپوشانی دارند؛ از این رو است که آلبرت واترسون توسعه روستایی را فعالیت‌هایی متشکل از بخش‌های متعدد می‌داند که مهمترین آن‌ها حصول عواید اقتصادی و رفاه اجتماعی برای هر فرد روستایی است (تودارو، ۱۳۶۴: ۱۳۶). از زمانی که به توسعه روستایی توجه شد، در کنار آن نیز مدیریت روستایی نیز مورد نظر برنامه‌ریزان و صاحب‌نظران قرار گرفت. موضوع مدیریت روستایی در ایران، طی چند دهه گذشته و شاید در یکصد سال اخیر در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین چالش‌های پیش روی برنامه‌ریزان و کارشناسان بوده است. این مسئله همان قدر که در هریک از ابعادش اهمیت بسیاری دارد، برای روستا و روستاییان که به گفته لمپتون اساس حیات اجتماعی ایران بر آن‌ها استوار است حائز اهمیت است (لمپتون، ۱۳۳۹: ۱۲). با این حال، هیچ عاملی در موفق‌نشدن برنامه‌های توسعه روستایی مهم‌تر از نبود درک صحیح از مدیریت روستایی و ویژگی‌های آن و همچنین تفاوت میان شهر و روستا و در نتیجه، تفاوت در نحوه اداره آن‌ها نیست (چمبرز، ۱۳۷۶: ۲۳۰).

در طول تاریخ، همواره مدیریت روستایی انواع مختلفی داشته است و در دوره‌های مختلف با عناوین متفاوت نمود روشنی در جامعه روستایی داشته است؛ چنانچه در دوره اسلامی و احتمالاً از قرن سوم به بعد به تدریج، رئیس ده که دهگان نام داشت، به کدخدا تبدیل نام یافت (خسروی، ۱۳۵۷: ۳۱). در روستاهای ایران از گذشته‌های دور رابطه مالک و زارع از نوع رابطه مالک و مستأجر یا کارفرما و کارگر نبوده است؛ بلکه این رابطه، ابعاد اجتماعی، سیاسی و فرهنگی داشته است؛ طوری که مالک، خود را مجاز به دخالت در امور تولیدی-اجتماعی ده (تأمین عوامل تولید، نگهداری از منابع آب و تعیین زمان برنامه کشت)، می‌دانست. او حتی در مواردی از طریق عوامل خود، بر زندگی خصوصی رعایا نیز نظارت و رسیدگی داشت. در چنین شرایطی مدیریت ده در همه ابعاد برعهده مالک بود (طالب، ۱۳۷۶: ۴۴). به‌طور کلی، تا قبل از اصلاحات ارضی در ایران، مالکان، مدیران و صاحبان اصلی روستا محسوب می‌شدند و عهده‌دار اداره امور روستاها بودند. در دوران حکومت پهلوی، با وجود اینکه دولت تلاش می‌کرد تا در مدیریت روستاها نقش داشته باشد، ولی مالکان همچنان قدرت اصلی در روستاها به‌شمار می‌آمدند. با اجرای اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۰ که طی سه مرحله اجرا شد، از اقتدار مالکان کاسته شد و نیروهای دولتی در قالب سپاه ترویج، سپاه دانش، انجمن ده، خانه اصناف و خانه فرهنگ روستایی در روستاها حضور یافتند. علاوه بر این، شرکت‌های تعاونی روستایی نیز برای پرکردن نبود مدیریت مالی که با کوتاه‌کردن دست مالکان به‌وجود آمده بود، شکل گرفتند (مهدوی، ۱۳۷۷: ۳۵)؛ اما متأسفانه این نهادها به دلایل متعدد نتوانستند خلاء به‌وجودآمده ناشی از حضورنداشتن مالک را جبران کنند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز شوراهای روستایی بدون بازوی اجرایی تشکیل شدند و برای حل مشکلاتی که به علت حضورنداشتن مدیر اجرایی در روستاها وجود داشتند، خانه همیار و دفتر عمران روستایی به‌وجود آمدند. این نیز توفیق چندانی حاصل نکرد و به دنبال آن، قانون تأسیس دهیاری خودکفا در سال ۱۳۷۷ به تصویب رسید تا بتواند به مثابه تشکیلاتی اجرایی در روستاها، نقشی ایفا کند؛ ولی به دلایل مختلف از جمله پیش‌بینی نکردن قوانین استخدامی، مالی و تشکیلات و سازمان مناسب دهیاری و نبود منابع درآمدی پایدار در روستاها، در عمل، ایجاد دهیاری‌ها از

نظر اجرایی در اغلب روستاها مسکوت باقی ماند تا اینکه در سال ۱۳۷۷ مجلس به پیشنهاد وزارت کشور قانون تأسیس دهیاری‌های خودکفا در روستاهای کشور را به تصویب رسانید. وجود دهیاری‌ها و بررسی عملکرد آن‌ها در توسعه روستایی از موضوعات مهم در حوزه مدیریت روستایی است. از آنجایی که از زمان شکل‌گیری دهیاری‌ها تاکنون بیش از یک دهه گذشته است، بررسی و ارزیابی عملکرد آن‌ها در دستیابی به اهداف توسعه روستایی مسئله‌ای مهم و درخور توجه است؛ بر این اساس، هدف اصلی این تحقیق، بررسی و ارزیابی میزان عملکرد دهیاری‌ها در بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و کالبدی در فرایند مدیریت و توسعه روستاهای بخش مرکزی شهرستان بیرجند، از نگاه مردم است. ارائه راهکارهای مناسب برای بهبود شرایط حال و همچنین تعیین مهم‌ترین شاخص‌های مؤثر در ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها و میزان بهبود عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی و کالبدی که با تشکیل دهیاری‌ها انجام گرفته، از دیگر اهدافی است که در این پژوهش به آن‌ها پرداخته می‌شود.

۲.۱. پیشینه تحقیق

در زمینه مدیریت روستایی و مسائل مربوط به این بخش از جامعه روستایی از جمله دهیاری‌ها، چند پژوهش و تحقیق سازمانی و دانشگاهی انجام شده است که سه نمونه از این تحقیقات را ارائه می‌کنیم.

رکن‌الدین افتخاری (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان «نگرشی نو به مدیریت روستایی با تأکید بر نهادهای تأثیرگذار» ابتدا به تعاریف مختلفی که از توسعه و مدیریت روستایی وجود داشته، پرداخته است. سپس، درباره مدیریت روستایی از ابعاد مختلف توسعه پایدار از جمله ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی، بحث کرده است و در نهایت، به بررسی بازیگران اصلی مؤثر در عرصه مدیریت روستایی پرداخته و نقش و جایگاه هر یک را به خوبی تبیین کرده است.

کریمی (۱۳۸۶) در پژوهشی عملکرد دهیاری‌ها را در توسعه روستایی ارزیابی کرده است. وی چنین نتیجه‌گیری کرده است که بر اساس میزان رضایت‌مندی روستاییان از عملکردهای

عمرانی، کشاورزی، اجتماعی، فرهنگی و غیره رابطه هم‌سویی بین فعالیت‌ها و خدمات ارائه شده توسط دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی وجود ندارد. به بیانی دیگر، دهیاری‌ها در مقایسه با شوراهای در توسعه روستایی و میزان جلب رضایت روستاییان موفق‌تر عمل کرده‌اند.

کوچکیان فرد (۱۳۸۶) در پژوهشی با عنوان «چالش‌های فراروی روابط شورای اسلامی روستا و دهیاری» به بررسی سابقه ظهور دهیار و دهیاری‌ها در روستاهای کشور پرداخته است. سپس، به لحاظ قوانین و مقررات، بین شوراهای و دهیاری‌ها مقایسه‌ای ترتیب داده است و به تداخل وظایف دهیارها و شورای اسلامی اشاره کرده است. در نهایت، برای موفقیت شورا و دهیاری‌ها در عملکردشان، پیشنهادها و راه‌حلهایی را ارائه کرده است.

نایجی (۱۳۸۸) مطالعه‌ای با عنوان «نقش آموزش دهیاران در توسعه روستایی» انجام داده است. با توجه به جمع‌آوری اطلاعات به‌دست‌آمده از طریق مطالعات میدانی، او به این نتیجه رسیده است که در حوزه آموزش به مردم روستاهای بررسی‌شده، دهیاران تا حدود زیادی توانسته‌اند نسبت به گذشته، تحولاتی را در زمینه شاخص آموزش به‌وجود آورند.

علاوه بر تحقیقات یادشده، می‌توان به پژوهش‌های دیگری که مهدی‌زاده (۱۳۷۲)، حسینی ابری (۱۳۸۳)، نعمتی (۱۳۸۵) و بدری (۱۳۸۶) درباره مدیریت روستایی و به ویژه دهیاری‌ها انجام داده‌اند، اشاره کرد.

۲. روش‌شناسی تحقیق

۲.۱. روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع تحقیق کاربردی و از نظر روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی است. برای گردآوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز در این پژوهش از روش‌های مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی و مطالعات میدانی استفاده شده است که روش میدانی مبتنی بر دو پرسشنامه مربوط به دهیاران و خانوارهای روستایی است. برای تعیین اعتبار پرسشنامه مربوط به دهیاران، ۳۰ پرسشنامه بین دهیاران توزیع شد. همچنین، برای تعیین اعتبار پرسشنامه مربوط به خانوارها، ۳۰۵ پرسشنامه بین خانوارهای روستاهای دارای دهیاری بخش مرکزی شهرستان

بیرجند توزیع شد. در این تحقیق، روش نمونه‌گیری، خوشه‌ای دو مرحله‌ای است؛ به طوری که در مرحله اول از بین ۱۳۲ روستایی که دهیاری داشتند، ۳۰ روستا را به عنوان نمونه انتخاب کرده‌ایم که این مقدار از طریق فرمول کوکران محاسبه شده است که در آن، p نسبت دهیارانی است که کمتر از دو سال، سابقه فعالیت در دهیاری‌ها را داشته‌اند.

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2 \left(1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right) \right)} \quad p = 0.89, \quad t = 1.96 \cong 2, \quad d = 0.1$$

در مرحله دوم نمونه‌گیری در ۳۰ روستای منتخب، افراد را انتخاب کرده‌ایم که این روستاها ۵۷۲۵ خانوار دارند. با استفاده از فرمول کوکران، تعداد روستاییان انتخاب شده ۳۰۵ نفر هستند که در آن، p نسبت روستاییانی است که سطح سواد آنان کمتر از دیپلم است.

$$p = 0.7, \quad t = 1.96 \cong 2, \quad d = 0.05$$

$$N = \frac{\left(\frac{(1/96)^2 (0/7)(0/3)}{(0/05)^2} \right)}{1 + \left(\frac{(1/96)^2 (0/7)(0/3)}{(0/05)^2} - 1 \right) \frac{1}{5725}} = 305$$

برای پردازش داده‌ها از آزمون‌های t ، ویلکاکسون و رگرسیون در نرم افزار SPSS استفاده شد. سؤال اساسی تحقیق این است که عملکرد دهیاران در مدیریت و توسعه روستاها به عنوان مدیر اجرایی تا چه اندازه مفید و موفق بوده است؟ با در نظر داشتن این سؤال، فرضیه تحقیق بدین صورت بیان می‌شود که به نظر می‌رسد دهیاران در مدیریت و توسعه روستاها، عملکرد مناسبی داشته‌اند.

۲.۲. معرفی منطقه مورد مطالعه

شهرستان بیرجند مرکز استان خراسان جنوبی است که در بین ۵۷ درجه و ۵۶ دقیقه تا ۵۹ درجه و ۴۰ دقیقه طول شرقی و ۳۱ درجه و ۲۱ دقیقه تا ۳۳ درجه و ۳۵ دقیقه عرض شمالی گسترده شده است. این شهرستان با وسعت ۲۱۱۹۴ کیلومتر مربع از دو بخش و ۱۰ دهستان

تشکیل شده است. بخش مرکزی شهرستان بیرجند، ۳۹۵۹ کیلومتر مربع؛ یعنی، ۱۸/۸۸٪ از وسعت این شهرستان را دارد که مشتمل بر ۳۱۰ روستا و آبادی است که از این تعداد، ۲۷۵ روستا دارای سکنه هستند. در منطقه مورد مطالعه از مجموع ۲۰۸۵۰۴ نفر جمعیت آن، حدود ۴۲۳۶۶ نفر در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. این بخش، ۶ دهستان به نام‌های القورات، شاخانت، فشارود، کاهشنگ، شاخن و باقران دارد. در سطح روستاهای بخش مرکزی حدود ۱۳۲ مرکز دهیاری فعال است که شامل ۱۸/۵٪ از کل دهیاری‌های فعال استان می‌شود (مدیریت و برنامه‌ریزی استانداری، ۱۳۸۸).

۳. مبانی نظری پژوهش

اساسی‌ترین عنصر در همه مجموعه‌های هستی، رهبری و یا هسته‌ای است که بر سایر اجزاء احاطه دارد و این هسته، حرکت و یا جهت حرکت این اجزاء را مشخص می‌سازد (تشکری، ۱۳۸۱، ۱۵). روستاییان که اجتماع مجزا و مشخص هر جامعه هستند نیز، از این قاعده مستثنی نیستند؛ از این رو، در این زمینه بحث رهبری و هدایت بسیار مهم و اساسی است که آن هم نیازمند وجود برنامه‌ای مشارکتی است که متشکل از مدیریت و مردم باشد. مشارکت عبارت است از فرایند درگیری در موقعیت‌های گروهی داوطلبانه سازمان‌های غیردولتی و مردم محلی، در برنامه‌ریزی یا تصمیم‌گیری برای اموری که بر معیشت یا محیط زندگی آنان تأثیر می‌گذارد و آن‌ها را بر می‌انگیزاند تا برای دستیابی به اهداف گروهی با پذیرش مسئولیت، یکدیگر را یاری دهند (Maurel, 2007: 630-632). این مفهوم پیش شرط برای گفتمانی در نظر گرفته می‌شود که توافقی اجتماعی را برای حل و فصل برخوردهای بین افراد صاحب نفع، هدف‌گذاری می‌کند (Elsasser, 2002: 293). در فرایند مشارکت، بر توزیع قدرت بین شهروندان تأکید می‌شود تا بتوانند اصلاحات اجتماعی معناداری را القا کنند و در منافع آن سهیم شوند (Tosun, 2005: 34). نزد صاحب‌نظران مشارکت مردم در فرایند توسعه چنان اعتباری دارد که گاهی توسعه را معادل مشارکت می‌دانند؛ از این رو، دستیابی به توسعه همه‌جانبه روستایی بدون به‌کارگیری روش‌هایی که در آن به مشارکت مردمی به عنوان

زیربنا نگرسته شود، میسر نیست (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۲: ۸۱). در حقیقت، مشارکت اهرمی است که انسان‌های ناتوان را به سوی توانمندی‌ها هدایت می‌کند و توانایی‌های بالقوه آنان را بالفعل می‌کند و بر قدرتشان در زندگی می‌افزاید (جهاد سازندگی، ۱۳۶۵: ۲۳). بنابراین، امروزه سیستم مدیریت روستایی در ایران نیز باید بر پایه منطقه‌بندی و مطابق با شرایط مناطق و با مشارکت نهادهای مردمی و البته با حمایت‌های بخش‌های خصوصی و دولتی انجام گیرد. برای اینکه میزان موفقیت نهادها به‌طور عام و به‌طور خاص، نهاد دهیاری در این تحقیق ارزیابی شود، از چند نمونه شاخص با عنوان شاخص‌های توسعه روستایی می‌توان بهره گرفت. از این شاخص‌ها برای شناسایی و ارزیابی میزان عملکرد و تأثیرگذاری دهیاری‌ها در هریک از این شاخص‌ها، در راستای توسعه و ایجاد تحول می‌توان استفاده کرد. در ادامه، انواع شاخص‌ها را بیان می‌کنیم. اما در ابتدا باید گفت که شاخص، معیاری برای مرور اطلاعات مربوط به یک پدیده خاص برای سنجش آن پدیده است. کاربرد اصلی شاخص‌ها، ارزیابی شرایط و حساسیت‌ها، مقایسه بین مکان‌ها و موقعیت‌ها، ارزیابی شرایط و گرایش‌ها در ارتباط با اهداف و مقاصد و پیش‌بینی شرایط و روند آینده است (کهن، ۱۳۷۶: ۱۶).

وزارت کشور (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور) بر اساس شرح وظایف دهیاری‌ها و با هدف ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها و انتخاب دهیاری‌های برتر، شاخص‌هایی نهایی تدوین کرده است. این شاخص‌ها به دو دسته کلی شاخص‌های عمومی و اختصاصی تقسیم می‌شوند که در مورد آن‌ها توضیح می‌دهیم.

- **شاخص‌های عمومی:** این شاخص‌ها برای سنجش عملکرد دهیاری در راستای شرح وظایف اجتماعی - اقتصادی تعاملات اداری و نحوه مدیریت دهیار ایجاد شده‌اند. این شاخص در چند شاخص کلی عملکرد، طراحی شده است که عبارتند از: مدیریت راهبردی، اداری و پرسنلی، مالی، تعاملات اجتماعی و سلامت اداری.

- **شاخص‌های اختصاصی:** این دسته از شاخص‌ها نیز برای ارزیابی عملکرد دهیاری در ابعاد توسعه محیطی - کالبدی در قالب چند شاخص کلی طراحی شده‌اند. از جمله این شاخص‌ها عبارتند از: هدایت و دفع آب‌های سطحی، بهبود عبور و مرور روستایی، ایجاد

تأسیسات حفاظتی روستا، بهبود محیط روستایی، ایجاد اماکن و فضاهای ورزشی، فرهنگی و گردشگری، ایجاد تأسیسات و تسهیلات روستایی و خدمات روستایی (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، ۱۳۸۸: ۴۳).

حال در یک تقسیم‌بندی دیگر، شاخص‌های توسعه روستایی که به نوعی درون شاخص‌های عمومی و اختصاصی گنجانیده شده‌اند، به سه دسته تقسیم بندی می‌شوند که عبارتند از:

- **شاخص‌های اجتماعی:** شاخص‌هایی که برآیند آنها حکایت از توسعه و رفاه اجتماعی دارد و در درون جامعه سبب شکوفایی افراد و همچنین بالندگی نهادهای کوچک و بزرگ می‌شوند که شامل آموزش و سوادآموزی، کار و ایجاد اشتغال، مشارکت محلی و عمومی، سلامت، توانمندسازی روستاییان و غیره است.

- **شاخص‌های اقتصادی:** شاخص‌هایی که بیانگر چگونگی و میزان رشد و توسعه ابعاد اقتصادی هستند که شامل موارد افزایش درآمد و توزیع عادلانه آن، ایجاد تنوع اقتصادی، افزایش کارایی، افزایش اثربخشی و غیره است.

- **شاخص‌های محیطی-کالبدی:** شاخص‌هایی که هدف آنها حفاظت از محیط پیرامونی انسان و افزایش امکانات و تجهیزات است. این شاخص‌ها شامل موارد کنترل مؤثر بر کیفیت آب و خاک روستا، کنترل مؤثر بر دفع فاضلاب و پسماندهای خانگی و گاهی صنعتی، حفاظت از تنوع زیستی منطقه، کنترل جامعه روستایی و مدیریت آن در زمان‌های بحران و غیره می‌شوند (کوشیار، ۱۳۸۲: ۱۹).

در حقیقت، مدیریت روستایی فرایند سازماندهی و هدایت جامعه و محیط روستایی، از طریق شکل‌دادن به سازمان‌ها و نهادها است. این سازمان‌ها و نهادها، ابزار تأمین وسایل هدف‌های جامعه روستایی هستند؛ هدف‌هایی که مردم آن را ترسیم می‌کنند و می‌پذیرند (افتخاری، ۱۳۸۲: ۱۳). مدیریت روستایی بر سه رکن مردم، دولت و نهادهای عمومی (شوراهای اسلامی و دهیاران) استوار است. در این فرایند با مشارکت مردم و از طریق

تشکیلات و سازمان‌های روستایی، برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی تدوین و اجرا می‌شود و تحت نظارت و ارزش‌یابی قرار می‌گیرد (بدری، ۱۳۸۶: ۲۳).

دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی روستایی سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، با همکاری حوزه معاونت امور دهیاری‌ها، نظامنامه ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها را تدوین کرده است. این نظامنامه عملکرد دهیاری‌ها را در قالب دو دسته از شاخص‌ها شامل شاخص‌های عمومی و شاخص‌های اختصاصی سنجش و ارزیابی می‌کند. شاخص‌های عمومی با هدف سنجش عملکرد دهیاری، در راستای شرح وظایف اجتماعی-اقتصادی تعاملات اداری و نحوه مدیریت دهیار، در قالب ۶ شاخص کلی عملکرد طراحی شده‌اند. این شاخص‌های کلی عبارتند از: مدیریت راهبردی، اداری و پرسنلی، مالی، تعاملات اجتماعی، جلب کمک‌های مردمی و سلامت اداری. شاخص‌های اختصاصی نیز برای ارزیابی عملکرد دهیاری در ابعاد توسعه محیطی-کالبدی در قالب ۷ شاخص کلی عملکرد شامل هدایت و دفع آب‌های سطحی، بهبود عبور و مرور روستایی، ایجاد تأسیسات حفاظتی روستا، بهبود محیط روستایی، ایجاد اماکن و فضاهای ورزشی، فرهنگی و گردشگری، ایجاد تأسیسات و تسهیلات روستایی و خدمات روستایی طراحی شده‌اند (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، ۱۳۸۸). در این تحقیق سعی بر این است که این شاخص‌ها بررسی شوند و نیز تأثیرات دهیاری‌ها بر فرایند این شاخص‌ها معرفی شوند.

۴. یافته‌های تحقیق

تحلیل توصیفی داده‌ها، اولین مرحله تجزیه و تحلیل آن‌ها است. در این مرحله، داده‌ها به کمک شاخص‌های آماری و جداول خلاصه سازی شده‌اند. داده‌های جمع‌آوری شده بر حسب نوع پرسش، عددی (کمی) یا غیر عددی (کیفی) هستند. پاسخ‌های غیر عددی برای سهولت در ورود و تجزیه و تحلیل، ابتدا کدگذاری شدند و سپس، داده‌ها وارد نرم افزار شدند و نتایج به دست آمدند. ذکر این نکته مهم است که یافته‌ها در دو قسمت ارزیابی از نگاه دهیاران و مردم گنجانده شده‌اند.

۱.۴. ارزیابی دهیاران از میزان توسعه و بهبود وضعیت اجتماعی

با توجه به جدول (۱) مشاهده می‌شود که تشکیل دهیاری‌ها باعث ارتقاء سطح سلامتی و بهداشت محیط در روستا شده است؛ به طوری که ۳/۳۳٪ از دهیاران، میزان بهبود وضعیت بهداشتی روستا را بعد از تشکیل دهیاری‌ها، زیاد ارزیابی کرده‌اند و این در حالی است که این مقدار قبل از تشکیل دهیاری‌ها ۰٪ بود. تشکیل دهیاری‌ها باعث تسهیل در فرایند همکاری با بنیاد مسکن و جهاد کشاورزی و بخشداری‌ها شده است؛ به طوری که به ترتیب ۴۰٪، ۳۳/۳٪ و ۴۳/۳٪ از دهیاران میزان تسهیل در فرایند همکاری با بنیاد مسکن و جهاد کشاورزی و بخشداری‌ها را بعد از تشکیل دهیاری‌ها، زیاد ارزیابی کرده‌اند؛ حال آنکه، این مقادیر قبل از تشکیل دهیاری‌ها به ترتیب ۰٪، ۳/۳٪ و ۱۳/۳٪ بوده است. همان‌طور که در سایر موارد مطرح شده است و در جدول زیر نیز مشاهده می‌کنیم، تشکیل دهیاری‌ها باعث بهبود وضعیت اجتماعی روستا شده است.

جدول ۱- ارزیابی دهیاران در مورد میزان توسعه و بهبود وضعیت اجتماعی روستا در قبل و بعد از تشکیل

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

ردیف	سوالات	قبل از تشکیل دهیاری‌ها				بعد از تشکیل دهیاری‌ها			
		هیچ	کم	متوسط	زیاد	هیچ	کم	متوسط	زیاد
۱	حفظ سلامتی و بهداشت محیط	۲	۲۵	۳	۰	۰	۱۹	۱۰	
۲	تسهیل در فرایند همکاری با بنیاد مسکن	۱۹	۱۰	۱	۰	۱	۱۵	۱۲	
۳	تسهیل در همکاری با جهاد کشاورزی	۳	۱۶	۱۰	۱	۰	۲۰	۱۰	
۴	تسهیل در فرایند همکاری با بخشداری	۵	۱۶	۵	۴	۰	۱۷	۱۳	
۵	نحوه مساعدت در ایجاد امنیت در روستا	۵	۱۸	۶	۱	۰	۱۶	۱۳	
۶	تشویق و ترغیب روستاییان به مشارکت	۴	۱۴	۱۱	۱	۰	۱۶	۱۳	
۷	امدادسانی در مواقع بحرانی	۹	۱۹	۲	۰	۰	۲۲	۶	
۸	نحوه همکاری با شورا	۶	۱۸	۶	۰	۰	۲۵	۴	

با در نظر داشتن مقدار به دست آمده از آزمون ویلکاکسون که برابر با ۰/۰۰۰ است و چون این مقدار کمتر از ۰/۰۵ است، می‌توان چنین نتیجه گرفت که بین نظر دهیاران درباره میزان توسعه و بهبود وضعیت

اجتماعی روستا در قبل و بعد از تأسیس دهیاری‌ها اختلاف معنی‌داری وجود دارد. همچنین، با توجه به اینکه تعداد و مجموع رتبه‌های مثبت بیشتر از تعداد و مجموع رتبه‌های منفی هستند، در نتیجه، بعد از تأسیس دهیاری‌ها وضعیت اجتماعی روستا بهبود یافته است.

جدول ۲- نتایج آزمون ویلکاکسون مربوط به شاخص اجتماعی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

شاخص	تعداد رتبه‌های منفی	تعداد رتبه‌های مثبت	مجموع رتبه‌های منفی	مجموع رتبه‌های مثبت	آماره Z	سطح معنی‌داری
نظر دهیاران درباره میزان توسعه و بهبود وضعیت اجتماعی روستا	۰	۳۰	۰	۱۵/۵۰	-۴/۷۹۲	۰/۰۰

۲.۴. ارزیابی دهیاران از میزان توسعه و بهبود وضعیت اقتصادی

نتایج ارزیابی‌ای که دهیاران درباره میزان توسعه و بهبود وضعیت اقتصادی روستا در قبل و بعد از تشکیل دهیاری‌ها انجام دادند، در جدول (۳) نشان داده شده است.

جدول ۳- ارزیابی دهیاران در مورد میزان توسعه و بهبود وضعیت اقتصادی روستا در قبل و بعد از تشکیل دهیاری‌ها

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

ردیف	سوالات	قبل از تشکیل دهیاری‌ها				بعد از تشکیل دهیاری‌ها			
		هیچ	کم	متوسط	زیاد	هیچ	کم	متوسط	زیاد
۱	روش‌های درآمدزایی (تامین درآمد)	۷	۲۳	۰	۰	۰	۰	۶	۴
۲	روش‌های بودجه‌نویسی ...	۱۹	۹	۲	۰	۰	۰	۳	۱۱
۳	ایجاد زمینه برای توسعه اشتغال و گسترش فعالیت‌های تولیدی	۸	۲۲	۰	۰	۰	۰	۵	۷
۴	روش‌های مدیریت هزینه	۱۴	۱۵	۱	۰	۰	۰	۴	۳

با توجه به مقدار به‌دست‌آمده از آزمون ویلکاکسون که برابر با ۰/۰۰۰ است و اینکه این مقدار کمتر از ۰/۰۵ است؛ می‌توان نتیجه گرفت که بین نظر دهیاران درباره میزان توسعه و بهبود وضعیت اقتصادی روستا در قبل و بعد از تأسیس دهیاری‌ها، اختلاف معنی‌داری مشاهده می‌شود؛ بنابراین، باید گفت که بعد از تأسیس دهیاری‌ها، وضعیت اقتصادی روستاها بهبود یافته است.

جدول ۴- نتایج آزمون ویلکاکسون مربوط به شاخص اقتصادی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

شاخص	تعداد رتبه‌های منفی	تعداد رتبه‌های مثبت	مجموع رتبه‌های منفی	مجموع رتبه‌های مثبت	آماره Z	سطح معنی‌داری
نظر دهیاران درباره میزان توسعه و بهبود وضعیت اقتصادی روستا	۰	۳۰	۰	۱۵/۵۰	-۴/۸۱۵	۰/۰۰

۳.۴. ارزیابی دهیاران از میزان توسعه و بهبود وضعیت محیطی - کالبدی

نتایج ارزیابی گرفته‌شده از دهیاران درباره میزان توسعه و بهبود وضعیت محیطی روستا در قبل و بعد از تشکیل دهیاری‌ها، در جدول (۵) بیان شده است.

جدول ۵- ارزیابی دهیاران در مورد میزان توسعه و بهبود وضعیت محیطی روستا در قبل و بعد از تشکیل دهیاری‌ها

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

ردیف	سوالات	قبل از تشکیل دهیاری‌ها				بعد از تشکیل دهیاری‌ها			
		هیچ	کم	متوسط	زیاد	هیچ	کم	متوسط	زیاد
۱	احداث، تکمیل و تجهیز سرویس‌های بهداشتی	۰	۲۹	۱	۰	۰	۱۷	۱۲	
۲	بهبود وضعیت عبور و مرور در روستا	۱۲	۱۶	۲	۰	۰	۱۵	۱۳	
۳	نگهداری از تأسیسات عمومی روستا	۳	۲۴	۳	۰	۰	۲۱	۶	
۴	حفظ و نگهداری مراتع واقع در حریم	۶	۱۹	۵	۰	۰	۲۱	۶	
۵	تملک اراضی مورد نیاز برای توسعه روستا	۷	۲۱	۲	۰	۰	۲۰	۹	
۶	پیگیری تهیه و اجرای طرح هادی روستا	۲۱	۹	۰	۰	۰	۱۶	۱۴	
۷	روش‌های جمع‌آوری و دفع بهداشتی زباله در روستا	۱۲	۱۷	۱	۰	۰	۲۲	۷	
۸	روش‌های جمع‌آوری و دفع بهداشتی فاضلاب	۹	۱۹	۲	۰	۰	۱۶	۱۰	
۹	نگهداری از تأسیسات عمومی و اموال و....	۳	۲۴	۳	۰	۰	۲۱	۵	
۱۰	ضوابط ساخت‌وساز و صدور پروانه ساخت داخل بافت روستا	۱۶	۱۳	۱	۰	۰	۱۴	۱۴	

با در نظر گرفتن مقدار به‌دست‌آمده از آزمون ویلکاکسون که برابر با ۰/۰۰۰ است و میزان آن که کمتر از ۰/۰۵ است، می‌توان نتیجه گرفت که بین نظر دهیاران درباره میزان توسعه و

بهبود وضعیت محیطی روستا در قبل و بعد از تأسیس دهیاری‌ها اختلاف معنی‌داری ملاحظه می‌شود؛ از این رو باید گفت که بعد از تأسیس دهیاری‌ها وضعیت روستاها بهبود یافته است.

جدول ۶- نتایج آزمون ویلکاکسون مربوط به شاخص محیطی - کالبدی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

شاخص	تعداد رتبه‌های منفی	تعداد رتبه‌های مثبت	مجموع رتبه‌های منفی	مجموع رتبه‌های مثبت	آماره Z	سطح معنی‌داری
نظر دهیاران درباره میزان توسعه و بهبود وضعیت محیطی روستا	۰	۳۰	۰	۱۵/۵۰	-۴/۸۰۴	۰/۰۰

۴.۴. میزان تأثیر نوع شاخص‌های مؤثر بر عملکرد دهیاری‌ها

نتایج ارزیابی‌ای که دهیاران درباره تأثیر نوع شاخص‌های مؤثر بر عملکرد دهیاری‌ها و دستیابی به اهداف توسعه پایدار انجام دادند، در جدول (۷) بیان شده است.

جدول ۷- ارزیابی دهیاران از میزان تأثیر نوع شاخص‌های مؤثر بر عملکرد دهیاری‌ها

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

ردیف	شاخص‌های عمومی	میانگین نمرات	ردیف	شاخص‌های اختصاصی	میانگین نمرات
۱	مدیریت راهبردی	۱۰/۱	۷	خدمات روستایی	۱۱/۸۶
۲	تعاملات اجتماعی و اداری	۹/۹۶	۸	بهبود عبور و مرور روستایی	۱۱/۵۶
۳	جلب کمک‌های مردمی در اجرای پروژه‌های عمرانی	۹/۸۶	۹	هدایت و دفع آب‌های سطحی روستا	۱۱/۳۶
۴	سلامت اداری	۹/۸۳	۱۰	ایجاد تسهیلات و تأسیسات روستایی	۱۱/۱۳
۵	مالی	۹/۱۶	۱۱	بهبود محیط روستایی	۱۱/۰۳
۶	اداری - پرسنلی	۹/۰۳	۱۲	ایجاد فضاهای ورزشی، فرهنگی و گردشگری	۱۰/۱۰
-			۱۳	ایجاد تأسیسات حفاظتی	۹/۸۶

۵.۴. بررسی میزان توسعه روستایی از نگاه دهیاران

دهیاران میزان توسعه روستایی را در روستای خود، در قبل و بعد از تأسیس دهیاری‌ها بیان کرده‌اند. با توجه به اینکه نتایج به صورت کمی هستند، مجموع این مقادیر به‌طور جداگانه در قبل و بعد از تأسیس دهیاری‌ها در جدول (۸) ذکر شده است.

جدول ۸- ارزیابی میزان فعالیت‌های عمرانی مربوط به توسعه روستا در قبل و بعد از تأسیس دهیاری‌ها

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

ردیف	سؤالات	واحد	قبل از تشکیل دهیاری‌ها	بعد از تشکیل دهیاری‌ها
۱	آسفالت معابر	متر مربع	۸۲۰۰	۲۰۳۵۰۰
۲	کانال دفع آب‌های سطحی	متر	۵۰۰	۴۶۳۰۰
۳	احداث فضای سبز	متر مربع	۳۰۰۰	۲۵۴۰۰
۴	وضعیت پروانه‌های ساختمانی	تعداد	۳۷	۲۹۶۹
۵	تعداد دفعات جمع‌آوری زباله در ماه	تعداد	۰	۱۴۶
۶	احداث سرویس‌های بهداشتی، غسالخانه	تعداد	۳۹	۴۲
۷	احداث میدان	تعداد	۰	۱۲

۶.۴. ارزیابی عملکرد دهیاران از نگاه مردم

در این قسمت، پس از معرفی مشخصات افراد؛ یعنی مردم روستایی مورد بررسی، تغییر و تحولات در زمینه شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی-کالبدی در قبل و بعد از تشکیل دهیاری‌ها مشخص و معرفی می‌شود.

۶.۴.۱. ارزیابی عملکرد دهیاران از بعد شاخص‌های اجتماعی توسعه روستایی

بررسی شاخص‌های اجتماعی حاکی از این است که دهیاران در انجام وظیفه، حفظ سلامت و بهداشت محیط، همکاری با بخش‌داری و همکاری با شورا، با میانگین رتبه‌ای ۳/۸ دارای بیشترین موفقیت در انجام وظیفه امداد رسانی بوده‌اند. در مواقع بحرانی نیز، با میانگین رتبه‌ای ۲/۴ کمترین موفقیت را داشته‌اند.

جدول ۹- میزان رضایت سرپرستان خانوار از عملکرد دهیار در بهبود وضعیت اجتماعی روستا

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

ردیف	سؤالات	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین رتبه‌ها
۷	حفظ سلامتی و بهداشت محیط در روستا	۳	۱۷	۹۰	۱۱۷	۷۸	۳/۸
۸	تسهیل در فرایند همکاری با بنیاد مسکن	۰	۹	۱۲۲	۱۰۴	۷۰	۳/۷
۹	تسهیل در فرایند همکاری با جهاد کشاورزی	۱	۱۴	۱۲۲	۱۲۱	۴۷	۳/۶
۱۰	تسهیل در فرایند همکاری با بخش‌داری	۲	۷	۸۷	۱۴۹	۶۰	۳/۸
۱۱	نحوه مساعدت در ایجاد امنیت در روستا	۲	۱۵	۱۰۸	۱۳۵	۴۵	۳/۶
۱۲	تشویق به مشارکت عمومی در روستا	۰	۱۳	۱۲۷	۱۱۲	۵۳	۳/۶
۱۳	امدادسانی در مواقع بحرانی	۵۸	۱۰۱	۱۰۱	۴۴	۱	۲/۴
۱۴	همکاری با شورا در زمینه‌های درخواستی	۰	۷	۸۰	۱۶۸	۵۰	۳/۸
۳/۵۳	میانگین کل گویه‌های اجتماعی						

۴.۲.۶. ارزیابی عملکرد دهیاران از بعد شاخص‌های اقتصادی توسعه روستایی

در این بخش، نتایج نشان می‌دهند که دهیاران در انجام وظیفه مدیریت هزینه با میانگین رتبه‌ای ۴/۴ دارای بیشترین موفقیت بوده‌اند و در انجام وظیفه روش‌های بودجه‌نویسی و بودجه‌ریزی با میانگین رتبه‌ای ۱/۴ کمترین موفقیت را داشته‌اند (جدول ۱۰).

جدول ۱۰- میزان رضایت سرپرستان خانوار از عملکرد دهیار در بهبود وضعیت اقتصادی روستا

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

ردیف	سؤالات	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین رتبه‌ها
۱۵	روش‌های درآمدزایی برای روستا	۱	۱۹	۱۱۹	۱۲۵	۴۱	۳/۶
۱۶	روش‌های بودجه‌نویسی و بودجه‌ریزی	۵۵	۸۳	۱۱۲	۴۷	۸	۱/۴
۱۷	ایجاد اشتغال و گسترش فعالیت‌های تولیدی	۷	۲۵	۹۸	۱۵۰	۲۵	۳/۵
۱۸	روش‌های مدیریت هزینه	۲	۱۴	۷۰	۱۵۲	۶۲	۴/۴
۳/۲۲	میانگین کل گویه‌های اقتصادی						

۴.۳.۶. ارزیابی عملکرد دهیاران از بعد شاخص‌های محیطی - کالبدی توسعه روستایی

نتایج برای این شاخص، نشان می‌دهند دهیاران در انجام وظیفه رعایت ضوابط ساخت‌وساز و صدور پروانه ساختمان در داخل بافت روستا، با میانگین رتبه‌ای ۴ دارای بیشترین موفقیت بوده‌اند و در انجام وظیفه نگهداری از تأسیسات عمومی و اموال و دارایی‌های روستا، با میانگین رتبه‌ای ۲/۴ کمترین موفقیت را داشته‌اند.

جدول ۱۱- میزان رضایت سرپرستان خانوار از عملکرد دهیار در بهبود وضعیت محیطی - کالبدی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

ردیف	سؤالات	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین رتبه‌ها
۱۹	احداث، تکمیل و تجهیز سرویس‌های بهداشتی	۱	۹	۹۲	۱۳۲	۷۱	۳/۸
۲۰	بهبود وضعیت عبور و مرور در روستا	۳	۸	۹۸	۱۲۹	۶۷	۳/۸
۲۱	نگهداری از تأسیسات عمومی روستا	۱۸	۶۱	۱۲۵	۶۷	۳۴	۳/۱
۲۲	نگهداری از مراتع واقع در محدوده و حریم روستا	۵۴	۹۸	۸۳	۴۴	۲۶	۲/۶
۲۳	تملك اراضی مورد نیاز برای توسعه روستا	۰	۱۰	۸۵	۱۴۴	۶۶	۳/۸
۲۴	پیگیری تهیه و اجرای طرح هادی روستا	۱	۶	۷۳	۱۴۲	۸۳	۳/۹
۲۵	روش‌های جمع‌آوری زباله و دفع فاضلاب	۰	۱۵	۸۷	۱۲۶	۷۷	۳/۸
۲۶	نگهداری از تأسیسات و اموال و دارایی‌های روستا	۴۴	۱۲	۱۰۳	۲۹	۵	۲/۴
۲۷	ضوابط ساخت‌وساز و صدور پروانه ساخت	۲	۱۰	۴۷	۱۵۳	۹۳	۴
۳/۴۶	میانگین کل گویه‌های محیطی - کالبدی						

۴.۷. بررسی شاخص‌های موثر بر عملکرد دهیاران

با توجه به مقدار به دست آمده از آزمون t که برابر با $۰/۰۰$ است و میزان آن که کمتر از $۰/۰۵$ است، می‌توان نتیجه گرفت که بین میانگین نمره‌ای که دهیاران به شاخص‌های عمومی و شاخص‌های اختصاصی دادند، اختلاف معنی‌داری وجود دارد. باید در نظر داشت که میانگین نمره‌ای که دهیاران به شاخص‌های عمومی دادند، کمتر از میانگین نمره داده شده به شاخص‌های اختصاصی است. در نتیجه، از دیدگاه دهیاران در ارزیابی عملکرد آنان شاخص‌های اختصاصی موثرترند (جدول ۱۲).

جدول ۱۲- نتایج آزمون t؛ نمونه‌های مستقل مربوط به شاخص‌های عمومی و اختصاصی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

شاخص	میانگین	مقدار آماره آزمون	P-value
میانگین نمره داده‌شده به شاخص‌های عمومی توسط دهیاران	۹/۶۲	-۷/۱۸	۰/۰۰
میانگین نمره داده‌شده به شاخص‌های اختصاصی توسط دهیاران	۱۰/۹۶		

نتایج نشان دادند که بین نوع شاخص‌های مؤثر بر ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها و پیشبرد فرایند توسعه روستاهای بخش مرکزی شهرستان بیرجند، ارتباط معنی‌داری وجود دارد. برای بررسی این ارتباط از رگرسیون خطی ساده استفاده شده است؛ به طوری که متغیر وابسته، پیشبرد فرایند توسعه و متغیرهای مستقل، شاخص اختصاصی و شاخص عمومی هستند. ضریب رگرسیون برابر با $R=0/۸۶۷$ و ضریب تعیین برابر با $R^2=0/۷۵۲$ است؛ از این رو، با مشاهده مقدار ضریب تعیین می‌توان نتیجه گرفت که رگرسیون خطی شاخص اختصاصی و شاخص عمومی به تنهایی، ۷۵٪ از کل تغییرات پیشبرد فرایند توسعه را توجیه می‌کند. در جدول (۱۳) خلاصه محاسبات رگرسیون پیشبرد فرایند توسعه روستاها بعد از تأسیس دهیاری‌ها بر اساس نوع شاخص‌های مؤثر مشاهده می‌شود.

جدول ۱۳- خلاصه نتایج رگرسیون پیشبرد فرایند توسعه بر اساس نوع شاخص‌های مؤثر

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

متغیرها	ضرایب رگرسیون استاندارد نشده	ضرایب رگرسیون استاندارد شده	آماره آزمون t	p-value
عدد ثابت	-۴/۳۹۶	۰	-۰/۴۳۴	۰/۶۶۷
شاخص اختصاصی	۶/۶۴۳	۰/۸۵۸	۸/۵۳۸	۰/۰۰
شاخص عمومی	۰/۲۶۷	۰/۰۳۰	۰/۳۰۱	۰/۷۶۶

با توجه به ضرایب رگرسیونی در این جدول، معادله خط رگرسیون به صورت زیر است:

$$y = -4.396 + 6.643X_1$$

و معادله استاندارد شده آن برابر است با:

$$y = 0.858X_1$$

در این جدول، دومین p-value برابر با صفر است؛ پس، معنی‌دار بودن شاخص اختصاصی رد می‌شود. با توجه به اینکه سومین p-value برابر با ۰/۷۶۶ است، معنی‌دار بودن شاخص عمومی پذیرفته

می‌شود؛ بنابراین، شاخص‌های مؤثر بر بهبود توسعه روستا بعد از تأسیس دهیاری‌ها، شاخص‌های اختصاصی هستند. برای بررسی میزان فعالیت‌های عمرانی در قبل و بعد از تأسیس دهیاری‌ها که شامل کانال‌های دفع آب‌های سطحی، احداث فضای سبز، صدور پروانه‌های ساختمانی و غیره است، برای هر یک از این فعالیت‌ها به‌طور جداگانه از آزمون t نمونه‌های وابسته استفاده شده است که نتایج حاصل در جدول (۱۴) ارائه شده است. جدای از فعالیت‌های احداث سرویس‌های بهداشتی، غسالخانه و حمام، در سایر فعالیت‌های عمرانی با توجه به مقدار به‌دست‌آمده از آزمون t که کمتر از ۰/۰۵ است، این نتیجه حاصل می‌شود که بین میانگین میزان هر یک از فعالیت‌های عمرانی در قبل و بعد از تأسیس دهیاری‌ها تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۱۴- نتایج آزمون t؛ نمونه‌های وابسته مربوط به فعالیت‌های عمرانی در قبل و بعد از تأسیس دهیاری‌ها

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

P-value	مقدار آماره آزمون	میانگین	شاخص
۰/۰۰	-۳/۹۳۴	۱۶۶	میانگین مترایز کانال‌های دفع آب‌های سطحی در قبل از تأسیس دهیاری‌ها
		۱۵۴۳/۳۳	میانگین مترایز کانال‌های دفع آب‌های سطحی در بعد از تأسیس دهیاری‌ها
۰/۰۰۱	-۳/۵۵۰	۱۰۰	میانگین مترایز احداث فضای سبز در قبل از تأسیس دهیاری‌ها
		۸۴۶۶	میانگین مترایز احداث فضای سبز در بعد از تأسیس دهیاری‌ها
۰/۰۰۴	۳/۰۹۸	۱/۳۳	میانگین تعداد صدور پروانه‌های ساختمانی در قبل از تأسیس دهیاری‌ها
		۹۸/۹۶	میانگین تعداد صدور پروانه‌های ساختمانی در بعد از تأسیس دهیاری‌ها
۰/۰۰	-۱۱/۱۵۹	۰	میانگین تعداد دفعات جمع‌آوری زباله در ماه قبل از تأسیس دهیاری‌ها
		۴/۸	میانگین تعداد دفعات جمع‌آوری زباله در ماه بعد از تأسیس دهیاری‌ها
۰/۸۶۹	۰/۲۹۷	۱/۳	میانگین تعداد احداث سرویس‌های بهداشتی، غسالخانه و حمام در قبل از تأسیس دهیاری‌ها
		۱/۴	میانگین تعداد احداث سرویس‌های بهداشتی، غسالخانه و حمام در بعد از تأسیس دهیاری‌ها
۰/۰۲۷	-۲/۳۲۴	۲۳/۳۳	میانگین مترایز آسفالت معابر در قبل از تأسیس دهیاری‌ها
		۶۷/۸۳/۳۳	میانگین مترایز آسفالت معابر در بعد از تأسیس دهیاری‌ها
۰/۰۰	-۳/۹۳۴	۰	میانگین تعداد احداث میدان در قبل از تأسیس دهیاری‌ها
		۰/۴	میانگین تعداد احداث میدان در بعد از تأسیس دهیاری‌ها

۵. نتیجه‌گیری

ایجاد دهیاری‌ها تسهیلات و امکانات زیادی را برای روستاییان فراهم آورده است. نتایج نشان می‌دهند که از یک سو، بین عملکرد دهیاری‌ها و توسعه روستاهای بخش مرکزی شهرستان بیرجند رابطه معنی‌داری وجود دارد و این ارتباط، مستقیم و مثبت است. از سوی دیگر، بین نوع شاخص‌های مؤثر در ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها و پیشبرد فرایند توسعه روستاهای بخش مرکزی شهرستان بیرجند، رابطه معنی‌داری مشاهده می‌شود. به استناد نتایج تحقیق، شاخص‌های عمومی و اختصاصی مؤثر بر عملکرد دهیاری‌ها، به تنهایی ۷۵٪ از کل تغییرات پیشبرد فرایند توسعه روستاها را تبیین می‌کنند. همچنین، مهم‌ترین شاخص مؤثر در ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها که تاکنون بررسی شده است، شاخص‌های اختصاصی بودند که عمدتاً عملکرد عمرانی دهیاری را ارزیابی می‌کنند.

نتایج پرسش‌نامه ویژه دهیاران حاکی از آن است که از دیدگاه دهیاران، بعد از تشکیل دهیاری‌ها تغییرات چشمگیری در بهبود وضعیت هر یک از گویه‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی-کالبدی مرتبط با توسعه روستا به وجود آمده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان شد که در رده شاخص‌های اختصاصی، شاخص‌های خدمات روستایی و بهبود عبور و مرور روستایی با کسب بیشترین میانگین نمرات، دارای بیشترین امتیاز و بیشترین میزان اهمیت در بهبود عملکرد دهیاری‌ها هستند. همچنین، در رده شاخص‌های عمومی، شاخص اداری و پرسنلی با داشتن کمترین میانگین نمرات، نشانگر نقش ضعیف‌تر این شاخص‌ها در بهبود عملکرد دهیاری‌ها و دستیابی به اهداف توسعه روستایی هستند. این موضوع تأیید می‌کند که از دیدگاه دهیاران، بهبود وضعیت محیطی-کالبدی روستا، تنها جایگاه ارائه فعالیت دهیاری‌ها به دستگاه‌های متولی و ارزیاب و نیز مردم است که می‌توانند با اهتمام ویژه به این بخش از شاخص‌های عملکردی، نمود عینی فعالیت‌ها و عملکرد دهیاری را به نمایش بگذارند.

در پرسشنامه مخصوص خانوارهای روستایی - که در آن از دیدگاه سرپرستان خانوارهای روستاهای مورد مطالعه از عملکرد دهیاری‌ها پرسش شد - برای سنجش میزان رضایتمندی روستاییان از عملکرد دهیاری‌ها از لحاظ شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی-کالبدی، سؤالات در قالب سه دسته از شاخص‌های یادشده در ۵ گزینه از خیلی کم تا خیلی زیاد طراحی شدند. پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات مشخص شد که در رده شاخص‌های اجتماعی به ترتیب، دهیاران در گویه‌های حفظ سلامت و بهداشت

محیط، همکاری با بخشداری و همکاری باشورا با داشتن بیشترین میانگین رتبه‌ای، دارای بهترین عملکرد بوده‌اند و گویۀ امدادسانی در مواقع بحرانی، با دارا بودن پایین‌ترین سطح میانگین رتبه‌ای، ضعیف‌ترین عملکرد را داشته‌اند. در ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها از بعد شاخص‌های اقتصادی از دیدگاه مردم نیز در گویۀ روش‌های مدیریت هزینه، دهیاران بهترین عملکرد را داشتند و در گویۀ روش‌های بودجه‌نویسی و بودجه‌ریزی ضعیف‌ترین عملکرد را از خود به نمایش گذاشته‌اند. در بحث ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها از بعد شاخص‌های محیطی-کالبدی، بالاترین سطح میانگین رتبه‌ای کسب‌شده در بحث پیگیری تهیه و اجرای طرح هادی روستا بوده است و از حیث نگهداری از تأسیسات، اموال و دارایی‌های روستا، دهیاری‌ها ضعیف‌ترین عملکرد را داشته‌اند. از مجموع نتایج حاصل شده می‌توان چنین گفت که نقش دهیاری‌ها در ارتباط با توسعه روستایی تا حدود زیادی رضایت‌بخش بوده است. البته در هر سه شاخص اجتماعی، اقتصادی و محیطی-کالبدی، ضعف‌هایی در عملکرد دهیاری‌ها مشهود بوده است که یکی از دلایل اصلی آن همکاری نکردن مردم و مسئولین با دهیاری و کمبود بودجه و اعتبار است.

۶. ارائه پیشنهادها

- ۱- به دهیاران روستاهای مورد مطالعه برای آشنایی آن‌ها با ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی-کالبدی توسعه روستایی، آموزش داده شود؛
- ۲- یک الگوی مشارکتی بومی و منطقه‌ای طرح‌ریزی شود؛
- ۳- به نهاد دهیاران در روستاهای منطقه اعتبار داده شود تا میزان اعتماد مردم به آن‌ها افزایش یابد؛
- ۴- مشارکت‌های مردمی در همه مراحل تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، اجرا و بهره‌برداری مورد تأکید قرار گیرد؛
- ۵- نبود ثبات شغلی دهیار، معضلی بزرگ برای بی‌انگیزه‌بودن دهیار در کارکردن است که این سبب می‌شود تا دهیاران در منطقه مورد مطالعه به دو گروه پاره‌وقت و تمام‌وقت تقسیم شوند؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود که با هدف بهبود عملکرد دهیاری، برای روستاهای نزدیک به هم یک دهیاری در نظر گرفته شود تا دهیار به صورت تمام‌وقت به فعالیت خود ادامه دهد؛
- ۶- دهیاران بخش مرکزی شهرستان بیرجند، برنامه‌ای جامع و قانونمند متناسب با شرایط منطقه تدوین کنند و آن را به مراکز مربوطه دیگر ارجاع دهند.

کتابنامه

- ۱- بدری، ع. (۱۳۸۶). «نقش روابط تعاملی شوراهای اسلامی روستایی؛ دهیاران و مردم در توسعه پایدار روستایی». ماهنامه پژوهشی، آموزشی و ترویجی دهیاری‌ها. شماره ۲۱، صص ۱۸-۲۵.
- ۲- تشکری، ا. (۱۳۸۱). «رهبری در آینه تاریخ». تهران: انتشارات روزگار.
- ۳- تودارو، م. (۱۳۶۴). «توسعه اقتصادی در جهان سوم». ترجمه غلامعلی فرجادی، تهران: نشر سازمان برنامه و بودجه.
- ۴- جهاد سازندگی. (۱۳۶۵). «مشارکت مردمی». ماهنامه جهاد. شماره ۸۹، صص ۱۷-۲۴.
- ۵- چمبرز، ر. (۱۳۷۶). «توسعه روستایی؛ اولویت‌بخشی به فقرا». ترجمه مصطفی ازکیا. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۶- حسینی ابری، س. ح. (۱۳۸۳). «مدیریت روستایی». نشریه اندیشه. سال ۹. شماره‌های سوم و چهارم. شماره ۱۱، صص ۱۲-۲۶.
- ۷- خسروی، خ. (۱۳۵۷). «جامعه دهقانی در ایران». تهران: نشر پیام.
- ۸- رضوانی، م. (۱۳۸۳). «مقدمه‌های برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران». تهران: نشر قومس.
- ۹- رکن‌الدین افتخاری، ع. ر. (۱۳۸۲). «دهیاری‌ها و مدیریت توسعه پایدار». نشریه دهیاری‌ها. سال ۱. شماره ۲، صص ۱۰-۱۶.
- ۱۰- رکن‌الدین افتخاری، ع. ر. (۱۳۸۶). «نگرشی نو به مدیریت روستایی با تأکید بر نهادهای تأثیرگذار». فصلنامه علمی پژوهشی روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۲، صص ۴۵-۵۶.
- ۱۱- سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور. (۱۳۸۸). «نظام‌نامه جامع ارزیابی دهیاری‌های کشور». تهران: نشر معاونت امور دهیاری‌ها.
- ۱۲- طالب، م. (۱۳۷۶). «مدیریت روستایی در ایران». تهران: نشر دانشگاه تهران.
- ۱۳- کریمی، م. (۱۳۸۶). «ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها در توسعه روستایی (مطالعه موردی: بخش کندوان در شهرستان میانه)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی. دانشگاه تهران.
- ۱۴- کوچکیان فرد، ح. (۱۳۸۶). «چالش‌های فراروی روابط شورای اسلامی روستا و دهیاری». ماهنامه پژوهشی، آموزشی و ترویجی دهیاری‌ها. شماره ۲۱، صص ۴۵-۵۱.
- ۱۵- کوشیار، گ. (۱۳۸۲). «شاخص‌های توسعه پایدار». مجله مدیریت. شماره ۷۷، صص ۱۹-۳۳.
- ۱۶- کهن، گ. (۱۳۷۶). «شاخص‌شناسی در توسعه پایدار». تهران: نشر مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
- ۱۷- لمتون، ا. س. (۱۳۳۹). «مالک و زارع در ایران». ترجمه منوچهر امیری. تهران: نشر بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

- ۱۸- مدیریت و برنامه‌ریزی استانداری خراسان جنوبی. (۱۳۸۸). «گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستان بیرجند». بیرجند: نشر استانداری.
- ۱۹- مطیعی لنگرودی، س. ح. (۱۳۸۲). «برنامه‌ریزی روستایی با تأکید بر ایران». مشهد: نشر جهاد دانشگاهی مشهد.
- ۲۰- مهلوی، م. (۱۳۷۷). «مقدمه‌ای بر جغرافیای روستایی». تهران: انتشارات سمت.
- ۲۱- مهلوی زاده، ح. (۱۳۷۲). «بررسی ویژگی‌ها و علل پیدایش رهبران محلی در روستاهای شهرستان شیروان چرداول ایلام». پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی. دانشگاه تربیت مدرس.
- ۲۲- نایب‌جی، م. (۱۳۸۸). «نقش آموزش دهیاران در توسعه روستایی. (نمونه موردی: دهیارهای بخش چمستان شهرستان نور». پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی. دانشگاه شهید بهشتی.
- ۲۳- نعمتی، م. (۱۳۸۵). «ارزیابی وضعیت و نقش کارکرد دهیاری در روستاهای کوچک. (مطالعه موردی: استان گلستان)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی. دانشگاه پیام نور تهران.
- 24- Kerr, K. (1994). *"Repercussion de la reform de security social sure le monde rural seminaries de gulf"*. University de gulf.
- 25- Whyte, w. (1980). *"The social Life of small urban spaces"*. Washington: the conservation foundation press.